

ГРІНМЕЙЛ: ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА СУТНІСТЬ

Андрій Смітюх,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Ця стаття присвячена питанню визначення такого нового для вітчизняної правової реальності поняття, як «грінмейл» та з'ясуванню правової сутності цього явища. Зазначене завдання вирішуватиметься через порівняння грінмейлу з рейдерством.

Проблематику рейдерства та грінмейлу в Україні досліджували О. Власов, Н. Гуторова, Д. Зеркалов, О. Коваль, І. Костін, А. Марущак, Д. Нікульников, О. Пашенко, С. Сімаков, О. Шустік та ін. Вони запропонували визначити поняття «рейдерство» як дії, спрямовані на набуття певною особою прав на майно, або контроль над суб'єктом господарювання без згоди власника, або особи, яка здійснює контроль над суб'єктом господарювання, що відбувається у ході спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), який має правове обґрунтування та мотивацію (дійсні чи удавані) та реалізується із дотриманням (або з імітацією дотримання) встановлених законом процедур [1].

Корпоративне рейдерство є різновидом поглинання, чорне та сіре рейдерство - різновидами загарбань [1].

Розуміючи можливість дискусії щодо окремих складових запропонованого нами визначення поняття «рейдерство», зауважимо, що безспірною є мета рейдерства - набуття певною особою прав на майно або контролю над суб'єктом господарювання. Така мета вбачається також у визначеннях поняття «рейдерство», що їх пропонують інші автори, які розуміють рейдерство: як порушення закону на будь-якій стадії набуття контролю над підприємством [2, с. 29]; як цілеспрямовану зміну прав власності на підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових рішень та адміністративних рішень із використанням психологічного й силового тиску [3, с. 14]; як замовлення та (або) організація нападу на підприємство, організацію, установу з метою його захоплення, що потягло порушення його нормальної роботи, а так само напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, вчинене організованою групою [4]; як недружнє заволодіння підприємствами [5, с. 23]; як недружні поглинання підприємств [6, с. 23]; як протиправні захоплення

підприємств [7, с. 6]; як незаконні поглинання (захоплення) одного із суб'єктів господарювання (підприємства) або його власності іншим із застосуванням корупції та насильства [8, с. 88].

Слово «рейдерство» має англійське походження, є спорідненим із словами «дорога» (*road*), «їздити верхи» (*ride*) і, так само, походить від староанглійського «*rad*», що, начебто, об'єднувало всі ці значення. Історично перше значення слова «*рейдер*» - це особа, яка входить до невеликого мобільного озброєного угруповання, що пересувається вчиняючи напади, відповідно, «*рейд*», це наїзництво верхи з ворожими намірами або воєнна експедиція вершників [9].

Згодом слово «*рейд*» отримало в англійській мові низку додаткових значень, у тому числі - дій, спрямованих на набуття контролю над компанією через придбання більшості акцій [9].

Методами, що їх використовують рейдери, є: скуповування акцій; оспорювання рішень органів управління акціонерного товариства; психологічний тиск на реєстратора й акціонерів; використання адміністративного ресурсу; порушення кримінальних справ щодо посадових осіб акціонерного товариства; проведення PR компанії для формування негативного образу органів управління товариства в очах суспільства через засоби масової інформації; зловживання правом; створення паралельних органів управління; блокування діяльності органів управління товариства через забезпечення позовів заборонаю вчиняти певні дії; фальсифікація відомостей про виконавчий орган товариства; витребування інформації; створення паралельних реєстрів акціонерів [10, с. 5; 11, с. 7; 12, с. 23].

Слово «грінмейл» також має англійське походження: *greenmail* є комбінацією слів *blackmail* (вимагання під загрозою насильства) та *greenback* (доларова банкнота).

Як зазначає Д. Нікульников, Грінмейл - це корпоративний шантаж, який полягає у начебто законній діяльності міноритарного акціонера (подання численних скарг, позовів проти товариства, ініціювання перевірок діяльності товариства), спрямованої на спонукання менеджменту або мажоритарних акціонерів товариства придбати акції у цього міноритарного

акціонера за ціною, яка багаторазово перевищує їх ринкову вартість, або отримання відступних у грошовій чи іншій формі [13].

Грінмейл визначають також як практику скуповування акцій компанії у кількості, достатній для створення загрози поглинання та наступного продажу таких акцій самій компанії за ціною, що значно перевищує ринкову, або ж як гроші, отримані за продаж компанії таких акцій [14].

Наведені визначення обмежують грінмейл виключно сферою корпоративних відносин.

І. Лисіхін зазначає, що грінмейл - це фінансовий шантаж, при цьому основна мета стратегії грінмейлера - безпідставне збагачення або отримання відступного за відмову від претензій, або продаж своїх прав за завищеною ціною, або отримання переваг, які не можуть бути законно отримані на існуючих умовах господарського обороту [15]. Таке визначення є більш логічним, але правова категорія безпідставного збагачення, на нашу думку, є зайвою; грінмейлери винаходять належні правові підстави для отримання винагороди. Таке визначення є, також, більш широким і охоплює випадки некорпоративного шантажу. Отже, за зазначеного підходу грінмейлом можна вважати ситуацію, коли сторона у конфлікті щодо нерухомості, зрозумівши, нарешті, остаточну безперспективність своєї правової позиції та програвши декілька принципово важливих справ, багато років продовжує подавати до власника нерухомості все нові й нові позови, комбінуючи склад учасників справ, підстави та предмет вимог, але час від часу пропонує власнику нерухомості викупити корпоративні права щодо юридичної особи - формального носія спірних прав щодо нерухомості та позивача у судових справах і цим гарантовано «вийти з конфлікту».

На нашу думку, поняття «грінмейл» слід визначати через категорію «зловживання правом», яке В. Грібанов, у свою чергу, розглядає як особливий тип правопорушення, що його вчиняє уповноважена особа при здійсненні належного їй права із використанням недозволених форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки [16, с. 21].

Грінмейл належить до особливого виду зловживань правом - шикани (від німецького *Schikane* - причіпка), що є діями уповноваженого суб'єкта з реалізації належного йому права, які здійснюються з прямим наміром спричинити шкоду іншій особі; при цьому мета спричинити шкоду може бути не єдиною, якщо зловживання дозволяє задовольнити також інший інтерес [17, с. 131].

Таким чином, грінмейл (фінансовий шантаж) - це форма зловживання своїми правами у ході спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), з метою через

спричинення шкоди спонукати особу, щодо якої спрямовані недружні дії, до сплати винагороди за припинення недружніх дій з боку грінмейлера у формі купівлі певних прав за завищеною ціною або виплати винагороди за відмову від претензій, або надання таких переваг, які не можуть бути законно отримані за існуючих умов господарського обороту.

У роботах деяких вітчизняних дослідників проблематика грінмейлу висвітлюється таким чином, що має місце, фактично, змішування понять «грінмейл» та «рейдерство». Так, Д. Зеркалов зазначає, що використання грінмейлу покликане розв'язати два основних завдання: по-перше, спонукати підприємство до викупу власних акцій (частки) за значно завищеною ціною; по-друге, загарбати підприємство через перехоплення управління (у цьому випадку Грінмейл є лише складовою частиною так званого недружнього поглинання) [18, с. 74]. Можливо, Д. Зеркалов вважає, що сутність грінмейлу полягає не в меті, а в тому, які методи використовуються, бо загарбання підприємства - це мета рейдерства [18, с. 7]?

Викладаючи «узагальнені методи корпоративного шантажу» [18, с. 81-82], Д. Зеркалов згадує судові позови, пов'язані з оскарженням рішень загальних зборів акціонерів або етапів приватизації підприємства, ініціювання перевірок його діяльності, витребування інформації, нарешті - «озброєні загарбання підприємств». Це - ті самі методи, що використовуються при рейдерстві.

Д. Зеркалов також зазначає, що результатом такої діяльності (грінмейлу - *А. С.*) є або отримання відступних за відмову від претензій, або продаж свого пакета за завищеною ціною [18, с. 72] та вже не згадує про загарбання підприємства, а пише про відсутність у грінмейлера реальних стратегічних планів щодо жертви [18, с. 80]. Разом із тим він зазначає, що грінмейл є одним із методів поглинання компаній, що характеризується повною нерозбірливістю компаній агресорів у засобах нападу; при поглинанні конкурента не дотримуються жодні правила та пристойності [18, с. 80]. За такого підходу до розуміння термінів «рейдерство» та «грінмейл» має місце їх повне змішування та плутанина.

На нашу думку, більш послідовною є позиція О. Коваля [1, с. 7], який звертає увагу на використання методів корпоративного шантажу (грінмейлу) при жорстких поглинаннях.

До речі, О. Шустік також відносить корпоративний шантаж, тобто - грінмейл до рей-

¹ Під терміном «жорсткі поглинання» О. Коваль розуміє, фактично, рейдерство.

дерських методів [10, с. 5]. Під такими методами О. Коваль розуміє витребування документів шляхом використання права акціонера на інформацію про діяльність товариства для вивчення та пошуку підстав для наступного подання позовів і скарг до судів, - контролюючих органів [11, с. 7]. Насправді вплив грінмейлера на товариство обмежується цими діями, але перелічені О. Ковалем методи є настільки рейдерськими, наскільки і грінмейлерськими; вони активно використовуються у більшості випадків рейдерства. Тому, на нашу думку, слід вести мову не про запозичення рейдерами грінмейлерських практик, а про використання схожих методів при здійсненні рейдерства та Грінмейлу.

Деякі тактичні операції, притаманні рейдерству, є зайвими та надто витратними для цілей шантажу-грінмейлу (власне загарбання - встановлення фізичного контролю над майном товариства, внесення змін до статуту товариства, перереєстрація його за іншою адресою тощо). До того ж, рейдера, який починає загарбання товариства через те, що воно є власником дуже дорогої земельної ділянки, або через те, що бізнес товариства після інвестування великої суми грошей може стати надприбутковим, не інтересує можливе «відступне», що його сплатять акціонери; він сам готовий, запропонувати «відступне» контролюючим акціонерам за їх корпоративні права.

З точки зору тактики, грінмейл і рейдерство¹ на початкових етапах можуть бути дуже схожими, навіть трансформуватись одне в одне у ході конфлікту. Так, рейдер, зрозумівши витратність проекту з поглинання товариства, лишає намір довести поглинання до кінця і пропонує контролюючим акціонерам викупити вже сформований ним у ході поглинання пакет акцій, або ж особа, яка подавала спершу позови дійсно бажаючи визнати право власності на об'єкт нерухомості, продовжує вчиняти такі дії вже виключно з метою отримати «відступне».

У той самий час грінмейлер може видавати себе за рейдера, декларуючи мету здійснити поглинання товариства і лише згодом «погодитися» продати контролюючим акціонерам товариства свою частку. Саме у такій ситуації грінмейл можна розуміти як захисний маневр, коли підприємство-ціль викупає акції рейдера за завищеною ціною з тим, щоб запобігти поглинанню [9]. Отже, грінмейл і рейдерство - це споріднені, тісно пов'язані між собою явища, у яких використовуються

¹Передусім зовнішнє корпоративне рейдерство, або корпоративне вторгнення, коли корпоративний контроль над товариством намагається отримати особа, яка на момент початку поглинання не є учасником (акціонером) товариства.

схожі методи, але грінмейл не є, власне, методом або видом рейдерства. На нашу думку, проблему співвідношення між рейдерством і грінмейлом слід вирішувати не у методологічній, а телеологічній площині.

Ще раз наголосимо, що *метою грінмейлу* є спонукання особи, щодо якої спрямовані недружні дії, до сплати винагороди за припинення недружніх дій з боку грінмейлера, а *метою рейдерства* є набуття певною особою прав на майно або контролю над суб'єктом господарювання без згоди власника, або особи, яка здійснює такий контроль.

Література

1. *Смітюх А. В.* Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації // Вісник господарського судочинства. - 2008. - № 3.
2. *Костин И.* Банки и «рейдеры» - опасность для экономики // Юридичний радник. - 2007. - № 2. - С. 28-29.
3. *Неправомерное поглощение предприятий как угроза экономической безопасности государства* // Лучшее о безопасности: информационно-аналитический журнал о безопасности общества, государства и личности. - 2007. - № 3. - С. 14-18.
4. *Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України, щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство): Проект Закону України № 3300, внесений народними депутатами України Ю. В. Тимошенко, С. Г. Міщенко (фракція БЮТ Верховної Ради України V скликання)* // www.rada.gov.ua.
5. *Симаков С.* Рейдерство по-українски (краткий очерк) // Юридичний радник. - 2006. - № 6. - С. 23-25.
6. *Пащенко О.* Антирейдерське законодавство: аналіз окремих положень // Юридичний радник. - 2007. - № 2. - С. 23-27.
7. *Гуторова Н.* Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство // Юридичний радник. - 2007. - № 2. - С. 6-9.
8. *Марушак А.* Друковані ЗМІ напередодні реформування: реальність і перспективи // Юридичний радник. - 2007. - № 5. - С. 88-91.
9. *The American heritage dictionary of the English language.* - Boston.: Houghton Mifflin Company, 2006. - 2074 p.
10. *Шустік О.* Що рейдер тримає в своєму арсеналі // Правовий тиждень. - 2007. - № 3. - С. 5.
11. *Коваль А.* Способы жестких поглощений I / Юридическая практика. - 2004. - № 29.
12. *Власов А.* Тянуть резину не рекомендуется! ОАО «Киевгума» подвергается рейдерским атакам со стороны бывшего контрагента // Юридическая практика. - 2007. - № 22.
13. *Нтульников Д.* Грінмейл і право акціонера на отримання інформації про діяльність товариства // Юридичний радник. - 2007. - № 1.
14. *Merriam Webster's dictionary of law.* - Springfield.: Merriam-Webster. - 1996. - 634 p.
15. *Лысихин И.* Все начатое дурно крепнет злом // Российская газета. Федеральный выпуск. - 2004. - № 3467.
16. *Грибанов В. П.* Осуществление и защита гражданских прав. - М., 2001. - 411 с.
17. *Яценко Т. С.* Категория шиканы в гражданском праве: история и современность. - М., 2003. - 157 с.
18. *Зеркалов Д. В.* Рейдеры. - К., 2007. - 188 с.